

Türkiye’de Toplumsal Çatışmaların “Öteki” Temelli Sosyolojik Kökenleri ve Özgeci Toleransın İmkânı

Fatma SARAÇOĞLU¹ , Hakkı KALAYCI²

Özet

Toplumsal gruplar, bireylerin kimlik geliştirdiği, aidiyet ürettiği ve sosyal konumlarını müzakere ettiği temel yapılardır. Bununla birlikte, gruplar arasındaki farklılıkların “öteki” kategorisi etrafında

Yoğunlaşması, özellikle çok kimlikli toplumlarda çatışma dinamiklerini tetikleyebilmektedir. Türkiye’de son yıllarda kutuplaşmanın artması, yoğun göç hareketleri, dijital medya söylemlerinin keskinleşmesi ve siyasal temsil tartışmaları ötekileştirme süreçlerinin daha görünür olmasına yol açmıştır. Bu çalışma, Türkiye’de öteki inşasının tarihsel, kültürel ve iletişimsel boyutlarını Sosyal Kimlik Teorisi ve Sosyal İnşacılık yaklaşımı çerçevesinde incelemekte; çatışmaların azaltılmasında özgeci toleransın sosyolojik potansiyelini tartışmaktadır. 6 Şubat Depremleri, özgeci dayanışmanın kriz anlarında nasıl toplumsal birleştirici etki yarattığını göstermesi bakımından örnek olay olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, ötekileştirmenin yapısal ve siyasal pratiklerle beslendiğini; buna karşın özgeciler temelli bir toplumsal etkileşim modelinin çatışma dozunu azaltıcı bir işlev görebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Gruplar, Çatışma, Ötekileştirme, Tolerans, Özgeciler

Sociological Roots of “Other”-Based Social Conflicts in Turkey and the Possibility of Altruistic Tolerance.

Abstract

Social groups are fundamental structures through which individuals construct identities, develop a sense of belonging, and negotiate their social positions. However, the concentration of differences between groups around the “other” category can trigger conflict dynamics, especially in multi-identity societies. In

recent years, increasing political polarization, intensive migration flows, the intensification of digital media discourse, and debates over political representation have made processes of othering more visible in Turkey. This study examines the historical, cultural, and communicative dimensions of othering in Turkey through the frameworks of Social Identity Theory and Social Constructionism, and discusses the sociological potential of altruistic tolerance in reducing conflicts. The February 6 Earthquakes are used as a case study to illustrate how altruistic solidarity can generate a unifying social impact during periods of crisis. Findings indicate that othering is sustained through structural and political practices; however, an interaction model grounded in altruism may function to diminish the intensity of intergroup conflict.

Keywords: Social Groups, Conflict, Othering, Tolerance, Altruism

1- Orcid: 0000-0003-2705-4183, fatmasaracoglu, 2565@gmail.com

2- Orcid: 0000-0003-1139-5717, Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, hakkikalayci57@hotmail.com

Giriş

İnsanlar; sosyalleşmek, kimlik edinmek, güvende olmak, aidiyet hissetmek ve birlikte hareket etmek için topluluklar içinde yer alırlar (Giddens & Sutton, 2020, ss. 227-232). Toplumsal grupların işlevi, yapısı ve toplumdaki yeri dinamik ve sosyal bilimlerde temel bir araştırma nesnesi olarak ele alınır (Hansen & Rapley, 2020, s. 386). Bu grupların doğası iki yönlüdür; hem çatışmayı (conflict) hem de bütünleşmeyi/fikir birliğini (consensus, harmony) içinde barındırır (Turner, 2020, s. 898). Dolayısıyla toplumsal gruplar, bireylere kimlik ve dayanışma sağlamanın yanı sıra içsel ve dışsal anlaşmazlıkların da mekânı hâline gelebilmektedir (Dovidio, Gaertner, Esses & Brewer, 2003). Gruplar arasındaki bu anlaşmazlıkların temelinde, çoğu zaman, bireysel düzeyde “benöteki”, grup düzeyinde ise “biz-ötekiler” biçiminde tezahür eden ayrımcı bir algı bulunmaktadır. Bu ikilik, bireyin kendi grubuna aidiyetini güçlendirirken diğer gruplarla çatışma yaşamasına da zemin hazırlamaktadır (Park, 2018, ss. 136-143; Kasapoğlu, 2008, ss. 11-15). Öteki algısının güçlenmesi, çatışmanın sıklığını ve şiddetini artırarak toplumda anomiye varan bir düzensizlik üretebilir. Bu nedenle çatışmanın tolere edilebilir bir düzeye taşınması, dengeleyici mekanizmaların geliştirilmesi ve farklılıklara duyarlı bir toplumsal iklim oluşturulması üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır (Vaughan & Hogg, 2013). Çok kültürlü ve çok kimlikli toplumlarda çatışmaların kaynağı yalnızca farkların kendisi değil, farkların nasıl algılandığı ve yorumlandığıdır. Grup içi uyum-çatışma ve grup dışı çatışma uyum dinamikleri, ontolojik ve epistemolojik olarak “öteki”nin varlığına dayanır (Vaughan & Hogg, 2013). Türkiye’de etnik, dini, mezhepsel, ideolojik ve siyasal çeşitliliğin tarihsel süreçte giderek belirginleşmesi, bu çeşitliliğin “öteki” algısıyla çerçevelenmesi ve kimlik krizlerinin Tanzimat’tan bu yana yeniden üretilmesi toplumsal gerilimleri artırmıştır (Mollaer, 2014, ss. 7-8). Bu tarihsel birikim, birlikte yaşama kültürünü zedelemiş, kutuplaşmayı derinleştirmiş ve toplumsal ayrışmayı hızlandırmıştır. Türkiye’de özellikle son on yılda toplumsal barışı zorlayan çok boyutlu bir dönüşüm yaşanmaktadır. Siyasal kutuplaşmanın derinleşmesi, ekonomik kırılganlıkların artması, göç hareketlerinin yoğunlaşması, sosyal medyanın hızlandırdığı nefret söylemleri, seçim süreçlerinde farklı kimliklerin tehdit unsuru olarak sunulması ve doğal afetlerin tetiklediği toplumsal gerilimler, toplumdaki “biz” ve “ötekiler” ayrımını belirgin biçimde keskinleştirmiştir (Bora, 2017; Somer, 2018; Ercebe, 2025). Bununla birlikte aynı toplum, 6 Şubat Depremleri gibi kritik dönemlerde milyonlarca insanın gönüllü seferberliği sayesinde güçlü bir özgeci dayanışmayı da görünür kılmıştır. Bu ikili tablo—kutuplaşmayı besleyen ayrışma ile dayanışmayı büyüten özgeciler—Türkiye’de ötekileştirmenin ve özgeci toleransın nasıl eşzamanlı olarak varlık gösterebildiğini açıklamayı gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de ötekileştirme ve çatışma dinamiklerini anlamak için çok katmanlı bir kuramsal çerçeve önermekte; özgeci eylemin bu dinamikler üzerindeki dönüştürücü etkisini ortaya koyarak, gelecekte yapılacak araştırmalar için hem kuramsal hem de uygulamaya dönük bir referans noktası sunmaktadır. Bu çalışma, ötekileştirmenin yalnızca bireysel önyargılarla sınırlı bir olgu olmadığını; tarihsel anlatılar, siyasal söylemler, medya pratikleri ve kültürel kodlarla yeniden üretilen çok katmanlı bir toplumsal süreç olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda özgeci davranışların sosyal temas, empati ve karşılıklı tanınma mekanizmaları aracılığıyla çatışma dinamiklerini dönüştürme potansiyeline sahip olduğu ileri sürmektedir. Bu çalışmanın sunduğu çok katmanlı ötekileştirme çerçevesi ve özgeci eylemin çatışma azaltıcı potansiyeli, gelecekte yapılacak ampirik ve uygulamalı çalışmalar için teorik bir temel oluşturmakta; aynı zamanda Türkiye’de toplumsal barışı güçlendirmeye yönelik sosyal politikalar için yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bu çalışma şu sorulara odaklanmaktadır: (1) Türkiye’de ötekileştirme hangi sosyal, siyasal ve kültürel mekanizmalarla yeniden üretilmektedir? (2) Sosyal Kimlik Teorisi ve Sosyal İnşacılık Yaklaşımı ötekinin inşasını nasıl açıklamaktadır? (3) Özgeciler, gruplar arası çatışmayı azaltmada nasıl bir rol oynayabilir? (4) 6 Şubat Depremleri gibi kriz dönemlerinde özgeci toleransın görünürlüğü nasıl değişmiştir? Bu çalışmada, öncelikle toplumsal grup yapılarının ve kimlik oluşum süreçlerinin kuramsal arka planı açıklığa kavuşturulmakta; ardından Sosyal Kimlik, kolektif kimlik

ve Sosyal İnşacılık yaklaşımlarının sunduğu teorik katkılar değerlendirilmektedir. Daha sonra ise özgeci tolerans ikliminin çatışma dengeleme rolü tartışılmaktadır. Son olarak, uluslararası ve ulusal literatürün ortak açıklama gücünden destek alarak Türkiye'nin çatışma-dayanışma dinamiklerinin ve çok katmanlı ötekileştirmenin yapısı üç düzey üzerinden sunulmaktadır.

2. Kuramsal çerçeve

Türkiye'de toplumsal çatışmaların ve ötekileştirme süreçlerinin anlaşılabilmesi, bu olguların dayandığı sosyo-psikolojik, kültürel ve yapısal mekanizmaların kuramsal bir çerçeve içinde ele alınmasını gerektirmektedir. Toplumsal grupların nasıl oluştuğu, kimliklerin nasıl inşa edildiği, grup sınırlarının nasıl belirlendiği ve bireylerin kendilerini hangi aidiyetlerle konumlandığı, ötekileştirmenin temel dinamiklerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle çalışmada öncelikle toplumsal grup yapılarının ve kimlik oluşum süreçlerinin kuramsal arka planı açıklığa kavuşturulmakta; ardından sosyal kimlik, kolektif kimlik ve sosyal inşacılık yaklaşımlarının sunduğu teorik katkılar değerlendirilmektedir. Böylece hem öteki inşasının hem de özgeci toleransın sosyolojik temellerini anlamaya imkân veren bütüncül bir çerçeve oluşturulmaktadır.

2.1. Toplumsal gruplar ve kimlik inşasının temelleri

Toplumsal gruplar; dışarıdan bir grup olarak algılanan, üyelerinde grup bilinci oluşturan ve mekânsal yakınlık, içselleştirilmiş amaçlar, normlar, kurallar ve karşılıklı ilişkilerle kendini gösteren topluluklar olarak tanımlanmaktadır (Taylor, Peplau & Sears, 2015, s. 315). Cooley (2005), toplumsal grupları grup çeşitliliği ve tür açısından sınıflandırmakta; birincil ve ikincil gruplar ayrımıyla bu grupların bireyin sosyalleşme sürecindeki etkilerini vurgulamaktadır. Bu sınıflandırmaya ek olarak; açık grup, kapalı grup, sabit grup ve esnek grup kategorileri de oluşturulmuştur. Ayrıca toplumsal grupların, doğal yolla oluşmayan; millet ve din birlikteliğinin etnisiteyle açıklanmadığı ve "hayali cemaatler" olarak nitelenen bir türü de bulunmaktadır. Bu tür, modern ulus devletlerin hem homojen hem heterojen yapıları içinde, ulus bilinciyle oluşturulan ya da inşa edilen ulusal topluluklara gönderme yapmaktadır. (Anderson, 2020, s. 165). Toplumsal grupların; üyeler arasındaki karşılıklı iletişimle oluşan etkileşim, toplumda belirli bir yer edinmiş olmayı ifade eden statü, ortak çıkarlar, değerler, normlar ve iş bölümüyle ortaya çıkan kimlik, grup türleri açısından gözlenen çeşitlilik ve yeni gruplara sebebiyet veren dinamik yapı biçiminde sıralanan bazı genel özellikleri bulunmaktadır (Giddens & Sutton, 2020, ss. 227-232; Turner, 1988; Vaughan & Hogg, 2013). Toplumsal gruplar 18. yüzyılın başlarından itibaren sosyal bir anlam kazanmıştır. Geleneksel toplumlarda birincil gruplar yaygın bir görünüm sergilerken, modern toplumlarda ikincil gruplar daha yaygındır (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2021, ss. 35-37). Günümüzde ise ulus devlet bilincinin zayıflaması, teknolojik gelişmelerin iletişim biçimlerini dönüştürmesi ve küreselleşme olgusunun alışılmış ayırım kategorilerini muğlaklaştırması, sosyal gruplara ve kimlik algısına yeni bir boyut kazandırmaktadır. Özellikle günümüzün akışkan toplum yapısında gruplar, kimlikler ve çatışmalar farklı bir düzeye taşınmakta; kimlik ve çatışma algılarının hem seyri hem de biçimi değişime uğramaktadır. Artık akışkan modernite içinde kimliğin; hem kapsayan hem dışlayan yönü iyice muğlaklaşmıştır ve ortak kimliklerin kaygan ve müphem zemini uzlaşmış genellemelere/sınıflandırmalara izin vermemektedir (Bauman, 2022, ss. 25-34). Toplumsal grupların yapısına, işlevlerine ve üyelik dinamiklerine ilişkin bu genel çerçeve, gruplar arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğini ve çatışma ya da uyumun hangi psikososyal mekanizmalar üzerinden ortaya çıktığını açıklamak açısından kritik bir başlangıç noktası sunmaktadır. Bu nedenle, toplumsal gruplar arasındaki etkileşim süreçlerini anlamak için tarihsel olarak geliştirilmiş erken kuramsal yaklaşımların ele alınması gerekmektedir.

2.2. Sosyal Kimlik Teorisi: ötekileştirmenin psiko-sosyal temelleri

Toplumsal grupların grup içi ve gruplar arası etkileşimlerinin temel motivasyonuna yönelik araştırmalarda, Sosyal Kimlik Teorisi'nden önce Sherif'in (1967) çalışmaları ve yapısalcı yaklaşımın hâkim olduğu bir paradigma üzerinde büyük ölçüde uzlaşma bulunmaktaydı. Bu araştırmalarda; ortak bir grup içi kimlik, gruplar arası ilişkiler, sosyal algular ve grup tutumlarının, daha uyumlu kişilerarası ve gruplar arası ilişkiler başlatıp sürdürebilecek biçimde nasıl yapılandırılabileceği sorgulanmakta; "üst kimlik" ve "gruplar arası temas" gibi kavramlar tartışmanın merkezine yerleştirilmektedir (Gaertner, Dovidio, Nier, Banker, Ward, Houlette & Loux, 2000). Sherif'in rekabet, bağımlılık ve ortak hedefler çerçevesinde şekillenen bulguları, gruplar arası çatışmanın yapısal ve durumsal koşullara duyarlı olduğunu göstermektedir; ancak ötekileştirmenin duygusal, bilişsel ve kategorizasyona dayalı yönlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle grup davranışlarını daha derinlemesine anlamak için Sosyal Kimlik Teorisi'nin sunduğu psikososyal kavramsallaştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal Kimlik Teorisi, bireylerin kimliklerini içinde buldukları gruplar üzerinden inşa ettiklerini ve bu inşa sürecinde kendilerinden olmayanları "öteki" olarak tanımlama eğilimi gösterdiklerini ortaya koyan temel kuramsal çerçevelerden biridir (Taylor vd., 2015, ss. 196-198). Tajfel (1981), sosyal kimliği bireyin bir sosyal gruba üyeliği hakkındaki bilgiden ve bu üyeliğe atfedilen duygusal önemden türeyen benliğinin bir boyutu olarak tanımlamaktadır. Sosyal Kimlik Teorisi'nin ilk aşamasında bilişsel anlamda bir "sosyal sınıflama" gerçekleşmektedir. Birey burada iki ayrı grubun varlığını kabul etmekte ve buna uygun biçimde tanımlamalar yapmaktadır. İkinci aşama olan "sosyal kimlikleşme"de değerlendirici etki öne çıkmaktadır; birey hem grup içi hem de dış grup karşılaştırması yaparak ben/biz ve öteki/ötekiler ayrımını kurmaktadır. Son aşamada ise "sosyal karşılaştırma" devreye girmekte; duygusal değerlendirme yoluyla kişi hem kendine saygı ve grubuna aidiyet geliştirmekte hem de karşı gruba yönelik zıt duygular besleyebilmektedir. Bu aşama ile tam olarak oluşan sosyal kimlik, negatif ya da pozitif anlamlarla yüklü olabilmekte; bu anlam, bireyin karşılaştırma yaparken yaşadığı duygu durumunun şiddetiyle kendini göstermektedir. Sosyal karşılaştırma sürecinde birey, kendi grubuna aidiyeti artırmak amacıyla diğer grupları aşağılayabilmekte veya onları tehdit olarak görebilmektedir. Özellikle değerlendirme ve karşılaştırma aşamalarında grup sınıflandırmalarından kaynaklanan önyargının önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Tajfel, 1981; Turner & Reynolds, 2003). Sosyal Kimlik Teorisi, bireyin grup üyeliği üzerinden benlik inşasının nasıl gerçekleştiğini açıklamakta; ancak kimliğin tarihsel süreçlerde, toplumsal hareketlerde ve kültürel bağlamlarda nasıl dönüştüğüne dair daha geniş bir perspektife ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle kimliğin kolektif ve dinamik boyutlarını ele alan yaklaşımların incelenmesi önem kazanmaktadır.

2.3. Kolektif kimliğin akışkanlığı ve yeniden üretimi

Kolektif kimlik esnek ve kaygan bir yapı arz etmektedir. Üyelerin karşılıklı etkileşimiyle bireysel kimlik ve grup kimliği arasında sürekli geçişler gerçekleşmektedir. Kolektif kimlik farklı tarihsel evrelerde değişime uğramakta, hedefler ve söylemler zamanla farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla kimlik oluşturma ve bu kimliği sürdürme süreci dinamiktir ve yeniden üretime/inşaya açıktır (Johnston, Larana & Gusfield 2016, s. 135). Maalouf'a (2021, ss. 15-19), göre; kimlik mekanizmalarının çoklu ve karmaşık yapısının kimi zaman "güler yüzlü", kimi zaman ise "trajik" bir görünüm sergilemektedir. Ona göre yalnızca dil, ırk, sınıf, din ve ulus üzerinden değil; yaşanan coğrafya, içinde bulunan tarihsel dönemin koşulları ve bireylerin yapmak zorunda kaldıkları tercihler de bazı kimlik bileşenlerini öne çıkarmakta, bazılarını ise geri plana itmekte ya da görünmez kılmaktadır. Mollaer (2014, ss. 8-11), kimliğin hem analitik hem de "folk" (hem sıcak hem soğuk) bir kavram olduğunu belirterek kimlik tartışmalarının diyalog ve çatışma süreçleriyle iç içe geçtiğini örneklerle açıklamak-

tadır. Kimliğin tanımsal karmaşıklığı için, “kimlik” denildiğinde ürün kimliğinden firma kimliğine, post-kolonyal kimlikten kişisel kimliğe, karaktere ve etnik, cinsel, dinsel kimliklere kadar geniş bir yelpazenin akla geldiğini vurgulamaktadır. Kolektif kimliğin tarihsel ve sosyo-politik bağlamlarda sürekli yeniden üretildiğini gösteren bu yaklaşım, kimliklerin yalnızca kendiliğinden oluşmadığını; aynı zamanda kültürel pratikler, siyasal müdahaleler ve toplumsal hareketler yoluyla inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle kimliğin icadı, kurumsallaşması ve politikleşmesini açıklayan kuramlara yönelmek gerekmektedir.

2.4. Toplumsal hareketler, geleneğin icadı ve kimlik politikaları

Toplumsal gruplar ve ortak kimlik oluşumu, insanlığın toplumsallaştığı her dönemde doğal biçimde kendini gösterebildiği gibi, tarihsel süreçte otoritelerin ya da dışlananların eliyle kurgulanabilmekte, icat edilebilmekte ve inşa edilebilmektedir. Hobsbawm’a (2022, ss. 12-13) göre, toplumsal grupların (cemaatlerin) ortak geleneklerinde öne çıkan pratikler eski ve doğal biçimde var olabildiği gibi, yeni ve önceden icat edilmiş nitelik de taşıyabilmektedir. Eski pratikler özgül ve sıkı bağlarla toplulukları birbirine kenetlerken, yeni icat edilen pratikler “aşılıdıkları grup üyeliğinin değer, hak ve yükümlülükleri (vatanseverlik, sadakat, görev, oyunu kuralına göre oynamak, okul ruhu vb.) konusunda oldukça genel ve muğlak” bir yapı sunabilmektedir. Hobsbawm, Sanayi Devrimi sonrasında icat edilen geleneklerin birbiriyle örtüşen üç tipinden söz etmekte; bunların toplumsal birlik ve beraberlik, otorite ve statü meşrulaştırması ve toplumsallaşma temaları çevresinde şekillendiğini belirtmektedir. Tilly’ye (2008, ss. 232-236) göre; 18. yüzyıldan itibaren toplumsal hareketler etkileşimli kampanyalar biçiminde yürütülmekte ve bu hareketlerin belirli aşamalarda sürekli değişime uğrayan dinamik programları bulunmaktadır. Bu programlarla uyumlu bireysel ya da kolektif kimlikler ve duruşlar ortaya çıkmakta ve zamanla değişime açık bir hâl almaktadır. Toplumsal hareketlerin konusu ve alanı, ekonomiden siyasete, kültürden temel haklara, ekolojiden kimliklere, sivil toplumdan etnisiteye uzanan geniş bir yelpazede çeşitlenmektedir. Demokratikleşme, bu hareketlerin ortaya çıkışına olumlu biçimde katkı sunmaktadır; hareketler halk egemenliğini öne çıkarmakta ve büyük ölçüde politik girişimcilere bağlı olarak gelişmektedir. Toplumsal hareketlerin yapısı, bileşenleri ve savları tarihseldir ve evrilerek değişime uğramaktadır. Toplumsal hareketlerin ve icat edilen geleneklerin kimlik oluşumuna dair sunduğu bu tarihsel perspektif, kimliğin “doğal” değil, toplumsal olarak üretilen bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, kimliğin mikro etkileşimlerden makro yapılara uzanan geniş bir yelpazede nasıl inşa edildiğini açıklayan Sosyal İnşacılık yaklaşımıyla birlikte değerlendirildiğinde daha bütüncül bir anlam kazanmaktadır.

2.5. Sosyal İnşacılık: toplumsal gerçekliğin ve kimliğin üretimi

Sosyal inşa, toplumsal yapı, değişim ve toplumsal gerçekliğin doğası üzerine yoğunlaşan ve etkileşim süreçlerini merkeze alan bir yaklaşım olarak konumlanmaktadır. İnşacılara göre toplum; hem insan üretimi (dışsallaştırma) hem de nesnel bir gerçeklik (nesnelleştirme) olarak varlık göstermektedir. Aynı zamanda insan da toplumsal bir ürün (içselleştirme) olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle insan, toplumsal gerçekliğin hem kurucusu/etkileyeni hem de bu gerçeklik tarafından kurulan/etkilenen ve inşa edilen öznesidir. Ancak insan kendi dünyasının inşasındaki rolünün bilincinden uzaklaştığı, başka bir deyişle somutlaştırma süreçlerinin egemen hâle geldiği durumlarda, üzerinde etki oluşturulan bir nesneye dönüşmekte; bu da diyalektik yapının bozulduğu ve insanın özgürlüğünün zayıfladığı bir tablo ortaya koymaktadır (Wallace & Wolf, 2020, ss. 380-389). Sosyal inşa kuramının en önemli temsilcilerinden Berger & Luckmann (2008, ss. 250-258), kimliğin “birey ile toplum arasındaki diyalektikten doğan bir fenomen” olduğunu ifade etmektedir ve bu diyalektik yapının siyasi çıkar grupları ve ideolojilerin manipülasyonuna açık bulunduğunu vurgulamaktadır. Onlara göre

kimlik, öznel gerçekliğin kilit unsurlarından biri olarak toplumla diyalektik bir ilişki içinde şekillenmektedir. Kimlik sosyal süreçler tarafından oluşturulmakta, somutlaştıktan sonra sosyal ilişkiler tarafından sürdürülmekte, değiştirilebilmekte ve yeniden biçimlendirilebilmektedir. Kimliğin hem oluşumunu hem de idamesini içeren toplumsal süreçler sosyal yapı tarafından belirlenmekte; öte yandan, organizma, bireysel bilinç ve sosyal yapının karşılıklı etkileşimiyle üretilen kimlikler, mevcut sosyal yapı üzerinde onu sürdürme, değiştirme ve yeniden biçimlendirme yönünde etkide bulunabilmektedir. Toplumlar, içinde spesifik kimliklerin ortaya çıktığı tarihlere sahip bulunmaktadır; ancak bu tarihler de spesifik kimliklere sahip insanlar tarafından yapılmaktadır. Sosyal İnşacılık yaklaşımı, toplumsal gerçekliğin ve kimliğin etkileşimsel bir süreç içinde üretildiğini göstermekte ve ötekileştirmenin de bu süreçte nasıl kurulduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle kuramsal çerçeveyi tamamlamak için, tüm bu yaklaşımların ötekileştirme, çatışma ve tolerans dinamiklerine sunduğu katkıların genel bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir.

2.6. Ötekileştirme süreci: felsefi, sosyolojik ve tarihsel arka plan

Öteki, her disiplinin kendi kavramsal araçları ve teorik çerçeveleri doğrultusunda tanımlanmaktadır. Sözlük anlamı “diğeri, öbürü, benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan” öteki kavramı (TDK, 2019, s. 1862), toplumbilimlerde daha çok “mevcut kültürün içinde dışlanan, norm-dışı kabul edilen ya da merkez dışında konumlanan kişi veya gruplar” bağlamında

kullanılmaktadır. Felsefi bağlamda öteki tartışmaları, öznenin kendini bilme veya varoluşunu gerçekleştirme süreçleriyle ilişkilidir. Hegel’e göre diyalektik süreç, “ben”in kendini ancak “ben olmayan” ile karşılaşma ve çatışma üzerinden tanımasıyla ilerlemektedir (Sağlam & Yaşar, 2017, s. 142). Fichte’de “ben” aktif ve kurucu varlıkken, öteki pasif ve belirlenen bir konumdur. Sartre’da öteki, “ben”i kuşatarak onu yabancılaştıran varlık olarak belirir; bu nedenle ben’in özgürlüğünü gerçekleştirmesi, ötekine karşı mücadelesiyle mümkündür. Buna karşın Levinas’ta öteki olumsuzlanmaz; aksine ben’in anlamını ötekiye borçlu olduğu ve bu nedenle ötekinin etik bir değer taşıdığı savunulmaktadır (Çelebi & İnal, 2019, s. 602). Sosyolojik bağlamda öteki, çoğunluk grubunun dışında kalan ya da azınlık konumunda olan birey ve gruplara yönelik dışlama, mesafe koyma ve normatif dışsallaştırma süreçleriyle ilişkilidir (Yumul, 2000). Simmel (2017, s. 81; 2015, ss. 149–154), toplumsal yaşamın uzlaşma ve mücadele arasındaki gerilimin sürekliliği içinde şekillendiğini vurgulamıştır. Ve ötekiyi mekânsal yakınlıkuzaklık ilişkileriyle açıklayarak “yabancı” kavramı üzerinden analiz etmiş; yabancıların hem grubun içinde hem dışında yer alan paradoksal bir konuma sahip olduğunu belirtmiştir. Schütz (2018, ss. 187–226), ötekiyi fenomenolojik bir yaklaşımla ele alarak, toplumsal etkileşimde anlam üretiminin hem içsel hem dışsal boyutlarını ortaya koymuştur. Park (2019, ss. 116–121) ise yabancıyı, grubun sürekliliğinde işlevsel bir unsur olarak değerlendirmiş; yabancıların hem pozitif (hareketlilik, nesnellik) hem negatif (gerilim, tehdit algısı) anlamlar taşıdığını göstermiştir. Ünsaldı (2019, s. 7) ise ötekinin sabit ve değişmez bir kategori olmadığını; siyasi, ekonomik ve kültürel ilişki biçimleri içinde farklı tipolojilerle yeniden üretildiğini vurgulamaktadır. Nitekim 15. yüzyıl sonrası sömürgecilik pratikleri, ötekileştirmeyi ekonomik ve kültürel bir tahakküm mekanizmasına dönüştürmüş; modern ulus-devletler ise kendinden olmayanı dışlayan, tek tipleştirici bir kimlik siyaseti üretmiştir. Postmodern olarak nitelendirilen günümüz dünyasında ise farklılıkların görünürlük kazanması, çoklu kimliklerin öne çıkması ve kültürel çoğulculuk tartışmaları, ötekileştirme süreçlerinin hem çeşitlenmesine hem de yeniden şekillenmesine yol açmıştır (Laclau, 2015, s. 26; Sönmez-Selçuk,

2012, ss. 83-86). Bu kuramsal zemin, ötekileştirmenin yalnızca bireysel algılarla değil, tarihsel, kültürel, siyasal ve yapısal mekanizmalarla şekillendiğini; bu nedenle toplumsal yaşamda çok katmanlı bir süreç olarak işlediğini göstermektedir.

2.7. Çatışma kuramları ve ötekileştirmenin sosyolojik temeli

Önceki başlıklarda ele alınan toplumsal gruplar, sosyal kimlik, kolektif kimlik, sosyal inşacılık yaklaşımları ve öteki kavramı ötekileştirmenin psikososyal ve kültürel dinamiklerini anlamaya imkân vermektedir. Ancak ötekileştirme yalnızca kimlik süreçlerinden değil; aynı zamanda toplumsal çatışmanın tarihsel olarak şekillenen yapılarından da beslenmektedir. Bu nedenle çatışma kuramlarının sosyolojik katkısı, ötekileştirmenin çok katmanlı niteliğini kavramak açısından tamamlayıcı bir perspektif sunmaktadır. Çatışma, toplumsal ilişkilerin hem ayrıştırıcı hem de dönüştürücü bir bileşeni olarak, “öteki”nin nasıl üretildiğini anlamak için önemli bir analitik çerçeve oluşturmaktadır. Çatışma, taraflar arasında çıkar, statü, kaynak ve değer farklılıklarından türeyen bir mücadele biçimi olmasının yanı sıra bir etkileşim türüdür. Park’a (2018, ss. 99–101, 136–143) göre “rekabet, temas ya da iletişim gerektirmeyen bir mücadele biçimiyken çatışma, temasın vazgeçilmez olduğu bir yarışmadır.” Park’ın çatışmaya ilişkin dört ana kategori belirlemesi (bilinçli rekabet, savaşıçgüdüler–idealler, kültürel çekişmeler ve toplumsal örgütlenme, ırk çatışmaları) toplumsal gerilimlerin yapısal ve kültürel çeşitliliğini göstermektedir. Ona göre sosyal grupların oluşumunda rekabet, çekişme ve çatışma önemli bir motivasyon kaynağıdır; bireyler bu dinamikler içinde pozisyon almak ve grup aidiyetlerini yeniden tanımlamak zorunda kalmaktadır. Çatışma kuramı sosyolojide farklı yaklaşımları bir araya getiren geniş bir düzleme sahiptir. Marx çatışmayı sınıf mücadelesinin yapısal sonucu olarak ele alırken; Weber çatışmayı iktidar, prestij ve statü farklılıklarıyla ilişkilendirmiştir. Simmel’e göre çatışma, tarihsel bir çerçeveden çok insan ilişkilerinin doğasına ilişkin bir olgudur ve toplumun uyum ile çatışma, sevgi ile nefret arasında gidip gelen çift yönlü yapısını temsil etmektedir. Mills’in güç elitleri kuramında ekonomik, askeri ve siyasal kurumları yöneten “iktidar seçkinlerinin” oluşturduğu çıkar ağları, çatışmanın kurumsal temellerine işaret etmektedir. Bourdieu ise çatışmayı “alan” temelli bir oyun metaforuyla açıklamış; ekonomik, kültürel, simgesel ve toplumsal sermaye türlerinin mücadelesini toplumsal hareketliliğin itici gücü olarak yorumlamıştır (Wallace & Wolf, 2020, ss. 105-174).

Toplumsal gruplarda çatışma hem grup içi hem grup dışı düzeylerde ortaya çıkabilmekte ve sosyal yaşamın şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Kişilik, amaç, statü, iletişim eksikliği ve kaynak sınırlılığı gibi unsurlar çatışmayı tetikleyebilir. Bu bağlamda toplumsal çatışmanın etkilerini yönetmek için kaçınma, uyma, uzlaşma, güç kullanma gibi geçici; problem çözme, yapısal değişiklik, davranış değiştirme ve ortak amaç inşası gibi kalıcı çözüm yaklaşımları geliştirilmiştir (Akın & Akova, 2015, ss. 516–536). Çatışma teorileri, ötekileştirmenin hangi toplumsal koşullarda derinleştiğini ve hangi mekanizmalarla dönüştürülebileceğini anlamak açısından kuramsal çerçevenin tamamlayıcı bir bileşeni hâline gelmektedir. Ötekileştirme ise yalnızca bir kimlik süreci değil; aynı zamanda tarihsel, ekonomik ve siyasal faktörlerle iç içe geçen geniş kapsamlı bir çatışma dinamiği olduğunu göstermektedir. Bu iki olgunun birlikte değerlendirilmesi ve aralarındaki bağın ortaya çıkardığı unsurların dikkatlice ele alınması gereklidir. Bu bağlamda, yukarıda kavramsal düzeyde ortaya konulan toplumsal gruplar, kimlikler, çatışma ve öteki algısının ilişki boyutu birlikte düşünüldüğünde, bu unsurlar arasındaki etkileşime dair bazı temel çıkarımlar yapmak mümkün görünmektedir.

2.8. Ötekileştirme ile çatışma arasındaki bağ

Literatürde, öteki olarak nitelendirilen grupların özelliklerine dair ikilemleri öne çıkaran çalışmalar, bu bağlamda önemli bir tartışma alanı açmaktadır. Goffman (2014, s. 33), etkileşim süreçlerini merkeze alarak bireysel kimlik, toplumsal kimlik ve ego kimlik üzerinden damga ve sapma süreçlerini dramaturjik bir analize tabi tutmaktadır. Toplumun “normal” olarak kabul ettiği kalıplara uyanlar ile bu kalıpların dışında kalanların, benlik ve öteki düzeyinde nasıl konumlandığını; hangi değerlendirme ölçütlerine göre itibarlı veya itibarsız sayıldıklarını incelemektedir. Goffman, üç tür damga tipin-

den söz etmektedir: (1) bedende ortaya çıkan fiziksel deformasyonlar; (2) zihinsel/ruhsal temelli, toplumsal baskı ihtimali barındıran ve “doğal” kabul edilmeyen özellikler (ruh bozukluğu, hapis yatma, bağımlılık, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik, intihara teşebbüs, radikal siyasal davranışlar vb.); (3) soy bağı yoluyla aktarılan ve geniş spektrumda etki gösteren ırk, ulus ve din temelli etnolojik damgalama biçimleri. Bu damga tipleri, varsayılan toplumsal kimlik ile fiilî toplumsal kimlik arasındaki gerilim üzerinden analiz edilmektedir. Toplumsal grupların hem kendi içlerinde üyelerinin uymasını beledikleri kurallar hem de tüm toplumun uyum göstermesi arzulan genel normları bulunmaktadır. Bu kurallara uymayanlar, toplumdaki veya grup içinden çeşitli değerlemelere tabi tutularak “hariciler” veya “dışarıdakiler” olarak etiketlenmektedir. Öte yandan, harici olarak etiketlenenlerin de bu kuralları reddetme ya da kendilerini etikleyen grupları “öteki” olarak görme eğilimleri söz konusu olabilmektedir. Kural ihlali ve kural dayatmasıyla şekillenen bu ikili süreç, ötekileştirmenin yalnızca tek yönlü bir dışlama ilişkisi olmadığını; karşılıklı ve çoğu zaman simetrik etiketlemeler üzerinden işleyen karmaşık bir dinamik olduğunu göstermektedir (Becker, 2021, ss. 21–23). Bu noktada, öteki ve çatışma ilişkisini etik boyutta değerlendiren çalışmalar da önem kazanmaktadır. Bir yandan, toplumsal barışı tehdit eden ağır suçlar (cinayet, tecavüz, vatan hainliği, örgütlü suç vb.) söz konusu olduğunda, failerin “öteki” olarak tanımlanmasının meşruiyeti ayrı bir etik tartışma alanı doğurmaktadır. Diğer yandan, zararlı ya da yıkıcı eylemlere karışmadığı hâlde, yalnızca etnik kökeni, inancı, sınıfsal konumu veya göçmenlik statüsü nedeniyle dışlanan ve dezavantajlı konumlanan grupların da ötekileştirildiği bilinmektedir (Becker, 2021, ss. 21–23). Bu nedenle literatürde, her toplumsal grubun olumlu işlevler taşımadığı; ötekine yönelik saygı ve tahammülün hangi koşullarda meşruiyetini yitireceği sorusunun tartışılması gerektiği vurgulanmaktadır. Alatlının da ifade ettiği gibi, bazı grupların söylem ve eylemleri doğrudan toplumsal barışı tehdit edebilecek nitelikte ise, bu grupların “öteki” olarak değerlendirilmesi farklı bir etik düzlemde ele alınmak durumundadır (Özcan, 2000). Bu etik düzlem tartışmasında sapma ve suç kavramları da önem arz etmektedir. Zira bu kavramların normatif ve kültürel boyutları vardır ve bu teorik perspektiflere göre değişebilmektedir. Hangi koşullarda bir sapma ya da suçtan söz edileceği net değildir. Ayrıca öteki ve çatışma etiği üzerine yapılan çalışmalarda görelilik, öznellik unsurları da devreye girmektedir. Bu nedenle ötekileştirme, çatışma, sapma ve suç etiği için tek bir teorik hat üzerinde ilerlemek mümkün değildir (Geçgin, 2019, ss. 25-28). Birçok çatışmanın, sosyal grupların birbirini tehdit unsuru olarak algılamasıyla başladığı bilinmektedir. Örneğin, bir etnik grubun kendi kültürünü yaşamak ve yaşatmak istemesi, başka grup ya da gruplar tarafından “ayrılıkçılık” olarak algılanabilmektedir (Karaduman, 2010). Bu algının temelinde, ötekinin çoğu zaman olumsuz, tehditkâr ve homojen bir kategori olarak inşa edilmesi yatmaktadır. Kitle iletişim araçlarının gruplarda oluşan kalıp yargıları pekiştirici yayınlar üretmesi (Taylor vd., 2015, ss. 185-186) ve dijital ortamlarda (medya, YouTube vb. karşılıklı kutuplaştırıcı ve ayrımcı söylemlerin inşa edilmesi, grup çatışmalarının (büyük ötekiler) kamusal alana taşınmasına ve simetrik bir döngü halinde gündemde kalmasına neden olmaktadır (Ercebe, 2025). Dolayısıyla ötekileştirme ile çatışma arasındaki bağ hem normatif hem de sosyolojik açıdan tek yönlü ve basit bir ilişki değil; meşruiyet sınırları, iletişim kanalları, etik değerlendirmeler ve güç ilişkileriyle iç içe geçen, çok boyutlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.9. Özgecilik ve tolerans ikliminin sosyolojik temeli

Özgecilik (diğerkâmlık), bireyin hiçbir çıkar beklentisi olmaksızın başkalarına yardım etmesi, kimi durumlarda ötekinin yararını kendi çıkarlarının önüne koyması ve bunun sonucunda manevi bir doyum hissetmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Penner, Dovidio, Piliavin & Schroeder 2005; Demir & Acar, 1993). En genel anlamıyla özgecilik, yardım karşılığında ödül, statü ya da karşılıklılık beklentisi taşımadan gerçekleştirilen gönüllü davranışları ifade eder. Her ne kadar olumlu toplumsal davranışlarla karıştırılsa da özgecilik ile prososyal davranış arasında önemli ayrımlar bulunmaktadır. Özgeci

davranış gönüllülük ve çıkarırsızlık ekseninde tanımlanırken, olumlu sosyal davranış yalnızca yardım etme amacına odaklanmaktadır (Piliavin & Charng, 1990; Taylor vd., 2015, ss. 379–380). Kuramsal olarak özgecilik, evrimsel, sosyo-kültürel, öğrenme ve yükleme yaklaşımlarıyla açıklanmaktadır. Evrimsel yaklaşım, yardım davranışını biyolojik devamlılık ve gen aktarımı çerçevesinde yorumlamakta; bu nedenle çıkarırsızlık ya da gönüllülük unsuruna yer vermemektedir. Sosyo-kültürel yaklaşım, yardımlaşmanın toplumsal normlar, değerler ve kuşaklar arası aktarım yoluyla öğrenildiğini; sorumluluk ve adalet ilkelerinin bu süreçte belirleyici olduğunu savunmaktadır. Öğrenme yaklaşımı, özgeci davranışın çevresel koşullar, rol modeller ve ödül-ceza mekanizmaları aracılığıyla pekiştirilebildiğini ileri sürmektedir. Yükleme kuramı ise yardım davranışının, yardımı hak ettiğine inanılan kişilere yöneldiğini ifade eder. Comte'un "altruizm" olarak kavramsallaştırdığı özgecilik, bu çerçevede bencilliğin karşıtı olarak tanımlanmıştır (Penner vd., 2005; Piliavin & Charng, 1990; Taylor vd., 2015, ss. 380–387). İnsan doğasının özünde özgecilik mi yoksa bencillik mi bulunduğuna ilişkin tartışmalar, sosyal bilimlerde uzun bir geçmişe sahiptir. Durkheim (1933, s. 228), özgeciliğin sosyal yaşamın yüzeysel bir unsuru değil, aksine onun "temel dayanaklarından biri" olduğunu savunarak, insanın yalnızca çıkar odaklı bir varlık olarak görülemeyeceğini vurgulamaktadır. Benzer biçimde Smith

(2005, s. 4), insanların doğasında başkalarının kaderine ilgi duymasını sağlayan (herhangi bir çıkar gütmeksizin başkalarının mutluluğundan haz alma) bir eğiliminin bulunduğunu belirtmektedir. Örgüt sosyolojisi literatürü ise konuyu, bir tarafta çıkarı peşinde koşan rasyonel birey varsayımını temel alan "Bilimsel Yönetim" yaklaşımıyla, diğer tarafta informal ilişkiler ve iş birliğinin belirleyiciliğine vurgu yapan "İnsan İlişkileri Kuramı" ile karşıt bir çerçevede tartışmaktadır (Slattery, 2017, ss. 268272). Son yarım yüzyılda psikoloji, biyoloji ve gen bilimi alanlarında yapılan çalışmalar, özgecilik ve bencilliğin tek başına biyolojik determinizmle açıklanamayacağını; insan davranışının bencillik-özgecilik ekseninde karma bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Penner vd., 2005). Sosyal davranış ikilemi ise, özgeci tercihlerin ve sosyal mekanizmaların çok boyutlu etkileşiminden dolayı, davranışların tek boyutlu açıklamalarla çözülemeyeceğini vurgulamaktadır (Simpson & Willer, 2015). Nitekim deneysel çalışmalar da ekonomik insan (homo economicus) modelinin yetersiz kaldığını; insanların sıklıkla hem çıkarıcı hem özgeci davranış örüntüleri sergileyebildiğini göstermektedir (Piliavin & Charng, 1990; Çetin, 2020, ss. 1–4). Sonuç olarak özgeci eylem, toplumsal gruplaşma süreçlerinde çatışma ve dayanışmanın iç içe geçtiği bir bağlamda dönüştürücü bir rol üstlenmektedir. Simmel'in (2017, ss. 80-81) belirttiği gibi toplumsal yaşam uzlaşma ve mücadele arasındaki gerilimin sürekliliği içinde şekillenir; bu nedenle atışmanın azaltılması ve toplumsal uyumun sağlanması, ancak gruplar arası etkileşimde yapıcı mekanizmaların güçlendirilmesiyle mümkündür. Özgecilik, bu mekanizmaların en etkili olanlarından biri olarak çatışmanın şiddetini azaltmakta, toplumsal bütünleşmeyi desteklemekte ve farklı gruplar arasında sürdürülebilir bir tolerans iklimi oluşturmaktadır.

2.10. Türkiye'de ötekileştirme, çatışma ve özgecilik üzerine

Türkiye literatürü incelendiğinde ötekileştirmenin yalnızca bireysel tutumlara değil, kolektif hafıza-ya, siyasal dile, toplumsal kurumlara ve kültürel temsil biçimlerine dayanan bir süreç olarak işlediği görülmektedir. Türkiye bağlamında çatışmalar, tarihsel olarak kimlik, etnik yapı, siyasal temsil ve ekonomik eşitsizlikler temelinde şekillenmiştir (Kasapoğlu, 2008, ss. 11-29). Grup aidiyetlerinin çoğu zaman "öteki"ne karşı konumlanması, bu çatışmaların hem duygusal hem kültürel hem de yapısal düzeylerde sertleşmesine yol açmıştır. Bu durum, ötekileştirmenin yalnızca bir kimlik süreci değil; aynı zamanda tarihsel, ekonomik ve siyasal faktörlerle iç içe geçen geniş kapsamlı bir çatışma dinamiği olduğunu göstermektedir. Mardin (2020, ss. 37-77), Türkiye'de toplumsal çatışmaları, tarihsel süreç ve Türk modernleşmesi üzerinden incelemiştir. O, "resmîlik-karşıtı bir kültürün" temel gruplarından

oluşan bir “çevre” kimliği ve bunun karşısında resmî ideoloji, kültür ve politikaların yürütücüsü olan bir “merkez” kimliği arasında cereyan eden kutuplaşmalara dikkat çekmiştir. Bu iki ana kutuplaşma (büyük ötekiler) Türkiye Devleti’nin kurucu öğeleridir ve bu ana akım sosyo-kültürel kimlikler Osmanlı ve Türkiye tarihinde sıklıkla karşı karşıya gelmiştir. Mardin’e göre, son yıllarda merkezçevre kültürel kimlikleri arasında geçişler yaşanmış ve yer yer sosyal temas sağlanmıştır. Fakat karşılıklı yer değiştirme ya da sosyal temasın toplumsal bütünleşmeyi doğurması için daha çok adım atmak gereklidir. Çayır (2012, ss. 11-13), Türkiye bağlamında gruplar arası eşitsizliklerin baskın grupları güçlendirirken, alt konumlu grupları damgalamaya açık hâle getirdiğini belirtmektedir. Kalıp yargıların hem doğru hem yanlış unsurlar barındırabileceğini; fakat bireylerin grup etiketleriyle değerlendirildiğinde ayrımcılığın kurumlaştığını ifade etmektedir. Göregenli (2012a, s. 27) ise ayrımcılığın yalnız bireysel değil, aynı zamanda sosyal ve hukuksal boyutları olan bütünlüklü bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Bora (2017), Türkiye’de siyasî dilin uzun süredir “biz-onlar” ayrımını yeniden üreten bir işlev gördüğünü belirtmekte ve bu söylemsel yapılanmanın kutuplaşmayı derinleştirdiğini ifade etmektedir. Çayır (2015) ise ayrımcı tutumların eğitim, medya ve gündelik pratikler üzerinden kurumsallaştığını vurgulamakta; böylece ötekileştirmenin “normalleşmiş” bir toplumsal pratik hâline geldiğini göstermektedir. Kalın (2016, ss. 453-464), kimliğin tarihsel olarak bir “öteki” üzerinden kurulduğunu ifade ederek ötekileştirmenin kültürel hafıza ile ilişkisini açığa çıkarmaktadır. Keyman (2010) ve Toprak, Bozan, Morgül & Şener (2009, ss. 171-172), Türkiye’de demokratik temsil ve tanınma sorunlarının toplumsal çatışmaların temelinde yer aldığını savunmaktadır. Somer (2018) ise siyasal kutuplaşmanın gündelik ilişkilere nüfuz ederek sosyal mesafe ve gerginliği artırdığını vurgulamaktadır. Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de ötekileştirmenin siyasal, kültürel, yapısal ve duygusal düzeylerde eşzamanlı olarak işleyen çok katmanlı bir süreç olduğu görülmektedir. Göle (2017, ss. 7-10), kamusal alanı farklı yaşam tarzlarının karşılaştığı bir müzakere alanı olarak tanımlayarak, Türkiye’de toplumsal temasın hem çatışma hem de karşılıklı tanınma potansiyeli taşıdığını belirtmektedir. Bu yaklaşım, toplumsal ayrışmanın aynı zamanda diyalog fırsatlarını da içinde barındırdığını göstermektedir. Türkiye’de ötekileştirme çoğu zaman siyasal ve kültürel ayrışma üzerinden ilerlese de kriz anlarında toplumsal dayanışmanın güçlendiği görülmektedir. 6 Şubat 2023 Depremleri bu açıdan literatürde özel bir yer edinmektedir. Türkiye’de 6 Şubat Depremleri sonrasında ciddi düzeyde bir dayanışma pratiği ve gönüllülük ruhu açığa çıkmıştır (Selçuk, 2024). Arama kurtarma ekiplerinin aylarca süren özverili çalışmaları (Karaahmetoğlu & Meydan, 2024) sivil toplum kuruluşlarının tüm imkanlarını seferber etmesi (Duruel, 2023), kitle iletişim araçları ve sosyal medya üzerinden çok sayıda yardım kampanyasının düzenlenmesi (Yıldız & Dursun, 2024), yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının yardım ağları kurması (Çil, 2024) gibi çok boyutlu yürütülen dayanışma ve yardımlaşma (Özeler-Sezici, 2023) faaliyetleri, özgeciler ruhunun Türkiye toplumunda ciddi bir karşılığı olduğunu gözler önüne sermiştir. Fakat özgeci dayanışma pratiklerinin yanında bazı faaliyet kollarında ve kriz yönetimi aşamalarında yer yer toplumsal çatışma ve gerilim hatları da oluşmuştur (Selçuk, 2024). Özellikle kitle iletişim araçları, geleneksel medya ve yeni medya, ötekileştirici dilden kaçınma noktasında iyi bir sınav verememiştir (Asa & Güllüpünar, 2023). Deprem sonrası gönüllü seferberliği, Habermas’ın iletişimsel dayanışma modeline yaklaşan bir toplumsal atmosfer yaratmıştır. Göle’nin (1997) kamusal müzakere yaklaşımı, afet sonrası oluşan dayanışma alanlarının kapsayıcı niteliğini anlamak açısından açıklayıcıdır. Buna karşın Bora’nın (2017) işaret ettiği kutuplaştırıcı siyasal dilin etkileri bazı medya söylemlerinde görülmüş; Toprak vd. (2009)’nin belirttiği sosyal mesafe dinamikleri sosyal medyada yeniden üretilmiştir. Sahadaki gönüllülerin kimlik ayrımı gözetmeden hizmet sunması ise Honneth’in (1995) “karşılıklı tanınma” kavramıyla uyumlu bir özgeci dayanışma örneği ortaya koymuştur. Bu örnek olay, Türkiye’de ötekileştirmenin güçlü bir tarihsel arka plana sahip olmasına rağmen, toplumda aynı zaman da yüksek düzeyde bir özgeci tolerans potansiyeli bu-

lunduğunu göstermektedir.

3. Kuramsal çerçevenin genel değerlendirmesi

Bu çalışmada ele alınan sosyal kimlik kuramı, kolektif kimlik yaklaşımı, sosyal inşacılık perspektifi ve Türkiye’deki ötekileştirme literatürü birlikte değerlendirildiğinde, toplumsal gruplar arasındaki ilişkilerin çok düzlemli ve çok katmanlı bir yapıda işlediği görülmektedir. İç grup–dış grup ayrımlarının yalnızca bireysel düzeydeki bilişsel süreçlerle değil, aynı zamanda tarihsel hafıza, siyasal söylem, kültürel temsiller, ekonomik eşitsizlikler ve teknolojik iletişim ortamları tarafından biçimlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, kimlik oluşumunun durağan değil, sürekli yeniden üretilen, müzakere edilen ve çatışmaya açık bir süreç olduğunu göstermektedir. Kuramsal yaklaşımlar arasındaki ortak nokta, ötekileştirmenin tek boyutlu bir olgu olmadığıdır. Sosyal kimlik kuramı, ötekileştirmenin bilişsel ve duygusal kökenlerine dikkat çekmekte; kolektif kimlik yaklaşımı, kimliklerin hareketlilik ve müzakere içinde yeniden inşa edildiğini vurgulamakta; sosyal inşacılık ise toplumsal gerçekliğin söylemsel ve etkileşimsel olarak kurulduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye literatürü ise bu kuramsal arka planı ülkeye özgü siyasal, kültürel ve tarihsel bağlamla ilişkilendirerek ötekileştirmenin gündelik hayat pratiklerine nasıl yansıdığını göstermektedir. Bu çerçevede, karşılıklı bağımlılık, önyargı, sosyal mesafe, güvenlik algısı ve siyasal temsil gibi değişkenler, ötekileştirme süreçlerinin hem nedeni hem de sonucu olabilmekte; medya ve dijital ortamlar ise bu süreçleri hızlandırıcı ya da dönüştürücü işlevler üstlenmektedir (Ercebe, 2025). Toplumsal gruplar arasındaki etkileşim mekanizmalarının yalnızca açık kimlik çatışmalarıyla değil, aynı zamanda örtük sembolik sınırlarla da şekillendiği (Capozza & Brown, 2000) dikkate alındığında, ötekileştirme dinamiğinin karmaşık bir toplumsal ekosistem içinde işlediği anlaşılmaktadır. Sosyal İnşacılık yaklaşımı (Berger & Luckmann, 2008), kimlik ve ötekiliğin toplumsal etkileşim süreçleri içinde üretildiğini vurgulamakta; toplumsal gerçekliğin söylemsel, tarihsel ve yapısal boyutlarına dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, ötekileştirmenin yalnızca birey düzeyinde değil, kültürel temsiller ve kurumsal mekanizmalar yoluyla da yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Honneth’in (1995) tanınma kuramı ise toplumsal çatışmaların kökeninde tanınma eksikliğinin bulunduğunu ileri sürmekte ve ötekileştirmenin duygusal–ahlaki boyutuna ışık tutmaktadır. Young (1990) farklılıkların bastırılmadan görünür kılındığı bir adalet anlayışının gerekliliğini vurgulayarak, ötekileştirmeye karşı kapsayıcı yurttaşlık modelleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu görüş, özellikle çok kültürlü toplumlarda yapısal eşitsizliklerin nasıl yeniden üretildiğini anlamak açısından önem taşımaktadır. Habermas’ın iletişimsel eylem modeli ve Honneth’in tanınma kuramı, çatışmayı azaltacak yapıcı mekanizmaların hangi koşullarda ortaya çıkabileceğine dair önemli kavramsal çerçeveler sunmaktadır. Habermas’ın eşitlikçi müzakere vurgusu, farklı toplumsal grupların kendi kimliklerini koruyarak kamusal alanda görünür olabilmesinin demokratik bir gereklilik olduğunu ileri sürerken; Honneth, çatışmaların çoğu zaman tanınma eksikliğinden doğduğunu ifade eder. Young’ın yapısal adalet perspektifi ise ötekileştirme süreçlerinin yalnızca bireysel önyargılarla değil; kurumsal ve kültürel eşitsizliklerle iç içe geçtiğini ileri sürerek bu tartışmayı daha geniş bir bağlama oturtmaktadır. Uluslararası kuramların Türkiye literatürüyle birlikte ele alınması, ötekileştirme dinamiğinin üç temel düzeyde analiz edilmesini mümkün kılmaktadır:

A-) İletişimsel Düzey-Habermas & Göle: Habermas’ın iletişimsel eylem kuramı ile Göle’nin kamusal müzakere yaklaşımı birlikte okunduğunda, Türkiye’de siyasal ve kültürel kutuplaşmanın iletişimsel rasyonelliği zayıflattığı ve kamusal temasın gerilimli bir zemine dönüştüğü görülmektedir. Bu durum ötekileştirmenin “söylemsel” boyutunu oluşturmaktadır.

B-) Ahlaki-Psikolojik Düzey-Honneth & Çayır: Honneth’in tanınma kuramı ile Çayır’ın ayrımcılık çalışmalarının kesişimi, ötekileştirmenin bireylerin tanınma ihtiyacının karşılanmamasıyla derinleşti-

ğini, bunun ise hem duygusal hem de kültürel düzeyde yansımaları olduğunu göstermektedir.

C-) Yapısal-Kültürel Düzey-Young, Bora, Keyman, Toprak vd., Somer: Young'ın fark teorisi, Bora'nın siyasal dil analizi, Keyman'ın demokratik temsil vurgusu, Toprak vd. nin sosyal mesafe bulguları ve Somer'in kutuplaşma araştırmaları birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de ötekileştirmenin toplumsal kurumlar, siyasal pratikler ve iletişimsel kültür tarafından sürekli yeniden üretildiği anlaşılmaktadır. Toplumsal yaşamda çatışma ve uyum arasındaki gerilim, Turner'ın (2020) da belirttiği gibi sosyal grupların yapısal bir dinamiğidir. Postmodern dönemde farklılaşan kimliklerin ve küresel iletişim ağlarının yoğunlaşması, bu dinamiği daha görünür ve daha kırılabilir hâle getirmiştir (Karaduman, 2010). Bu nedenle gruplar arası etkileşimde çatışmayı azaltıcı mekanizmaların belirlenmesi önem kazanmaktadır. Berger ve Luckmann'ın (2016) hoşgörünün ancak toplumsal anlam dünyası içinde kök saldıgında kalıcı olacağını vurgulayan yaklaşımı, özgeciliğin yukarıdan dayatılan değil, toplumsal olarak içselleştirilen bir norm hâline gelmesinin önemine işaret etmektedir. Özgeci davranışın gruplar arası ilişkilerde dönüştürücü rolü, özellikle sosyal temas ve diyalog süreçlerinde belirginleşir. Levinas'ın ötekiye dair etik yaklaşımı, "benin kendi varoluşunu ötekinin tanınmasına borçlu olduğu" fikrini ön plana çıkararak, çatışmanın temel kaynaklarından biri olan olumsuz öteki algısının yeniden düşünülmesine katkı sunar. Sosyal temas kuramları ise önyargıların azaltılmasında iş birliği, ortak amaç ve süreklilik arz eden temasın kritik rolünü vurgular (Taylor vd., 2015). Vaughan ve Hogg'un (2013) belirttiği üçlü iyileşme modeli-muhasebe, dönüşüm ve alt tiplene-sosyal temasın tutumları olumlu yönde dönüştürme kapasitesini göstermektedir. Doğal afetler gibi kriz anlarında özgeci eylemler daha görünür hâle gelir ve farklı toplumsal gruplar arasında köprü işlevi görür. Gönüllülük temelli sivil toplum faaliyetleri bu süreçte merkezi bir konum kazanarak gruplar arası etkileşime yeni kapılar açar (Penner vd., 2005). Özgeci yardım faaliyetleri, ötekine yönelik olumsuz stereotipleri kırmayı ve karşılıklı empatiyi güçlendirmeyi sağlayarak çatışmayı azaltıcı bir etki yaratır. Bu nedenle, toplumsal çatışmaların analizinde özgeci davranışın yalnızca bir bireysel erdem değil; aynı zamanda sosyal uyumu artıran yapısal bir mekanizma olduğu görülmektedir. Göregenli'nin (2012b, ss. 248-253) önyargı ve ayrımcılığın azaltılmasında zihinsel ve toplumsal yapıların dönüşümünün önemine işaret etmesi, özgeci yaklaşımın ancak kurumsal ve kültürel bir zeminle desteklendiğinde kalıcı olabileceğini göstermektedir. Allport'un "İlişki Hipotezi"nin önerdiği eşit statü, işbirlikçi etkileşim ve sosyal destek gibi koşullar, özgeci davranışın çatışma ortamlarında etkili olabilmesi için gerekli bağlamsal faktörleri oluşturur. Çuhadar-Gürkaynak (2012, s. 255) ise farklı toplumsal grupların birbirleriyle temas kurması; kalıp yargıların ve önyargıların fark edilmesine ve gruplar arası farklılıkların yanı sıra benzerliklerin de keşfedilmesine ve en önemlisi "öteki grubun aslında sanıldığı kadar kötü ve homojen olmadığı"nın "fark edilmesine imkân tanıyacağını" iddia etmektedir. Fakat bu sosyal temasın bir sosyal değişim aracı olarak etkili olabilmesi için de çok dikkatlice tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışma, toplumsal grupların doğası gereği hem bütünleşme hem de çatışma potansiyelini aynı anda barındırdığını; "öteki" kavramının bu potansiyelin kilit belirleyicilerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal Kimlik Teorisi'nin işaret ettiği iç grup-dış grup ayrımı, bireylerin aidiyet ve kimlik süreçlerinde ötekiye merkezi bir referans noktası hâline getirirken; sosyal inşacılık yaklaşımı, ötekiliğin tarihsel, kültürel ve siyasal bağlamlarda yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu anlamda ötekileştirme, bireysel tutumlardan ibaret değildir; siyasal söylemler, medya temsilleri, kurumsal pratikler ve tarihsel hafızayla sürekli yeniden üretilen çok katmanlı bir süreçtir. Türkiye'de ötekileştirme olgusu çok katmanlı bir yapı sergileyen niteliktedir. Siyasal dildeki keskin ayrımlar, toplumsal farklılıkların kültürel olarak alt konumlara yerleştirilmesi, kamusal alandaki yaşam tarzı karşılaşmalarının

gerilim potansiyeli ve gündelik hayatta derinleşen sosyal mesafeler bu katmanların temel bileşenlerini oluşturur. Buna karşın 6 Şubat Depremleri sonrasında görülen geniş çaplı dayanışma seferberliği, Türkiye toplumunda güçlü bir özgeci tolerans kapasitesinin bulunduğunu gözler önüne sermiş; kriz anlarında kimlikler arası sınırların geçici olarak zayıflayabildiğini ortaya koymuştur. Çalışmanın bulguları, özgecilik ve özgeci tolerans ikliminin çatışma dinamiklerini dönüştürmede önemli bir toplumsal kaynak sunduğunu göstermektedir. Özgecilik, yalnızca bireysel bir ahlâkî tutum değil; toplumsal bağları güçlendiren, karşılıklı empatiyi artıran ve iletişimsel eylem süreçlerini mümkün kılan bir sosyal mekanizma olarak değerlendirilebilir. Sosyal temas modelleri, özgeci davranışların dış gruba yönelik olumsuz stereotipleri dönüştürebildiğini ve gönüllülük temelli yardım davranışlarının toplumsal güveni artırdığını göstermektedir. Türkiye bağlamında bu durum, özellikle kutuplaşmanın yapısal ve söylemsel boyutlarının etkili olduğu bir toplumda, özgeci yaklaşımların çatışma-uyum dengesini olumlu yönde değiştirebileceğini ortaya koymaktadır. Toplumsal temasın eğitim, medya, sivil toplum ve yerel yönetimler aracılığıyla güçlendirilmesi, farklı gruplar arasında karşılıklı tanımayı ve empatiyi destekleyerek çatışma potansiyelini azaltacaktır. Özgeci tolerans iklimi, yalnızca bireylerarası ilişkilerde değil; demokratik temsil, toplumsal eşitlik ve kamusal katılım gibi alanlarda da daha kapsayıcı bir sosyal yapının oluşmasına katkı sunabilir. Sonuç olarak, toplumsal yaşam hem aidiyet hem de karşıtlık üretir; bu ikili yapı toplumun dinamizmini belirleyen temel unsurdur. “Öteki” kategorisinin çatışma üretme potansiyeli, iletişimsel, kültürel ve yapısal faktörlerle birleştiğinde yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle çatışmaların tolere edilebilir bir düzeyde kalması, toplumsal uyumun güçlenmesi ve kutuplaşmanın aşılması için pozitif etkileşim ve karşılıklı anlayış zeminini güçlendiren sosyal mekanizmalara ihtiyaç vardır. Özgecilik, bu mekanizmaların en etkili olanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Gönüllülük, karşılıksız yardım ve empati temelli sosyal temas; toplumsal gruplar arasında yeni köprüler kurulmasına, önyargıların kırılmasına ve çatışmanın yapıcı bir dönüşüm sürecine evrilmesine katkı sağlayabilir. Böylece ötekileştirme süreçleri yalnızca eleştirel bir kavram olmaktan çıkarak, toplumsal barışın ve birlikte yaşamın sürdürülebilirliğini destekleyen bir diyalog ve tanıma zemini hâline gelebilir.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Bu çalışma, Türkiye’de ötekileştirme süreçlerini çok katmanlı bir kuramsal çerçeve üzerinden tartışmakta ve özgeci eylemin çatışma dinamikleri üzerindeki dönüştürücü rolünü teorik bir perspektiften ele almaktadır. Ancak çalışmanın kuramsal ve kavramsal bir inceleme olması, bulguların ampirik veriyle desteklenmesini sınırlamaktadır. Özgeci toleransın toplumdaki somut etkisinin daha ayrıntılı biçimde anlaşılabilmesi için farklı toplumsal grupları kapsayan niteliksel görüşme, derinlemesine etnografik gözlem ve deneysel tasarımlar içeren saha çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye’de ötekileştirme pratiklerinin özellikle dijital kamusal alanda (sosyal medya, çevrimiçi topluluklar, algoritmik yönlendirmeler) nasıl üretildiğini inceleyen çalışmalar henüz sınırlıdır; bu nedenle dijital medya temelli kutuplaşma ile özgeci dayanışma biçimleri arasındaki ilişkinin ampirik olarak test edilmesi, literatüre önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma, toplumsal gruplar arasındaki çatışma ve dayanışma örüntülerini genel düzeyde ele almış olup, etnik gruplar, dini cemaatler, politik kimlikler, göçmen topluluklar ve gençlik grupları gibi spesifik sosyal kesimlerde özgeci toleransın etkisinin farklılaşabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Gelecek araştırmalar, bu gruplar arasında karşılaştırmalı analizler yaparak hem ötekileştirmenin hem de özgeci davranışların hangi sosyo-kültürel faktörlere bağlı olarak değiştiğini açığa çıkarabilir. Ayrıca 6 Şubat Depremleri gibi büyük ölçekli krizlerin, toplumdaki dayanışma pratiklerini hangi koşullarda güçlendirdiğini inceleyen uzun dönemli çalışmalar, özgeciliğin toplumsal barışa katkısını daha görünür kılacaktır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve eğitim kurumlarının özgeci davranışları destekleyici

programlarının etkililiğini ölçen politika araştırmaları da önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Akın, G. & Akova, O. (2015). Yönetmel ve örgütsel etkililiği geliştirme yöntemleri. K.O. Özer, M. Hızıroğlu & M, Saldamlı (ed), Çatışma yönetimi içinde (ss. 516-549). Adra Yayıncılık.
- Anderson, B. (2020). Hayali cemaatler, (2. Basım). Metis Yayıncılık.
- Asa, A. N., & Doğan Güllüpunar, M. (2023). Afetler ve haberin ötekileştiren dili: 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri örneği. İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 3(2), 280300. <https://doi.org/10.59534/jcss.1350565>
- Bauman, Z. (2022). Kimlik, (6. Baskı). M. Hazır (çev.). Heretik Yayıncılık.
- Becker, H. H. (2021). Hariciler (outsiders), bir sapkınlık sosyolojisi çalışması, (5. Baskı), Ş. Geniş & L. Ünsaldı (çev.). Heretik.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2016). Modernite, çoğulculuk ve anlam krizi. M. D. Dereli (çev.). Heretik Yayıncılık.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin sosyal inşası, bir bilgi sosyolojisi incelemesi. S. Yıldız (ed.), V. S. Öğütle (çev.). Paradigma Yayıncılık.
- Bora, T. (2017). Cereyanlar, Türkiye’de siyasi ideolojiler (2. Baskı). İletişim Yayınları.
- Capozza, D., & Brown, R. (2000). New trends in theory and research. In Social identity processes: Trends in theory and research (pp. 185-189). SAGE Publications.
- Cooley, C. H. (2005). Social organization: a study of the larger mind. New Brunswick (U. S. A.): Transaction Publishers.
- Çelebi, V. & İnal, A. (2019) J. G. Fichte, J. P. Sartre ve E. Levinas da ben ve ben-olmayan/öteki ilişkisi bağlamında diyalektik süreç. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (12(65), 600 610. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3471>
- Çayır, K. (2012). Gruplararası ilişkiler bağlamında ayrımcılık. K. Çayır, M. A. Ceyhan (ed.). Ayrımcılık, çok boyutlu yaklaşımlar içinde, (1. Basım), (ss. 1-16). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çayır, K. (2015). Citizenship, nationality and minorities in Turkey’s textbooks: from politics of non recognition to ‘difference multiculturalism’. Comparative Education, 51(4), 519-536. <https://doi.org/10.1080/03050068.2015.1088210>
- Çetin, H. (2020). Özgeciler, Toplumsal işbirliği ve rekabet. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).

Çil, Z. (2024). Almanya’da 6 Şubat depremlerinin etkisi: toplumsal birlik ve dayanışma örneği. *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, 5(5), 61-71. <https://doi.org/10.62156/habitus.1354361>

Çuhadar-Gürkaynak, E. (2012). Toplumsal temas: Önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi?. K. Çayır, M. A. Ceyhan (ed.). *Ayrımcılık, çok boyutlu yaklaşımlar içinde*, (1. Basım), (ss. 255-265). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Durkheim, E. (1933). *The division of labor in society*. Macmillan.

Demir & Acar. (1993). *Sosyal bilimler sözlüğü*, (2. Baskı). Ağaç Yayıncılık.

Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Esses, V. M., & Brewer, M. B. (2003). Social conflict, harmony, and integration. *Handbook of Psychology*, <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/0471264385.wei0520>

(5), 458-506.

Duruel, M. (2023). Sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimindeki rolü: 6 Şubat Depremi Hatay örneği. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1-18. Doi: 10.25272/icps.1332511

Ercebe, Ö. (2025). Simetrik Söylem, Karşıt Gerçeklikler: Kutuplaşmış Medya Ortamında Anlamın İnşası. *Kültür ve İletişim*, 28(56), 331-355. DOI: 10.18691/kulturveiletisim.1719901

Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Nier, J. A., Banker, B. S., Ward, C. M., Houlette, M., & Loux, S. (2000). The common ingroup identity model for reducing intergroup bias: Progress and challenges. In *Social identity processes: Trends in theory and research*, (pp. 133-148).

Geçgin, E. (2019). Sapma ve suç sosyolojisinde teorik güzergahlar, E. Geçgin (der.). *Kenardakiler Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine Sosyolojik Araştırmalar içinde*, (1. Baskı) (ss. 25-84). Heretik Yayıncılık.

Giddens & Sutton. (2020). *Sosyolojide temel kavramlar*, (4. Baskı). A. Esin (çev.). Phoenix Yayınevi.

Goffman, E. (2014). Damga, örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar, (1. Baskı), Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı (çev.). Heretik Yayınları.

Göle, N. (2017). İslamın yeni kamusal yüzleri. (5. Baskı). Metis Yayınları.

Göregenli, M. (2012a). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır, M. A. Ceyhan (ed.), *Ayrımcılık, çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (1. Baskı) (ss. 17-27). İstanbul Bilgi

Üniversitesi Yayınları.

Göregenli, M. (2012b). Önyargıyı ve Ayrımcılığı Azaltmak. K. Çayır, M. A. Ceyhan (ed.), *Ayrımcılık, çok boyutlu yaklaşımlar içinde*, (1. Baskı), (ss. 247-254). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Habermas, J. (2002). “Öteki” olmak, “öteki”yle yaşamak, (1. Baskı). İ. Aka (çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Habermas, J. (2023). *Kamusal yaşamın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Müzakereci Demokrasi* (1.Baskı), T. Bora (çev.). İletişim Yayınları.

Hansen, S. & Rapley, M. (2020). Gruplar. B, S. Turner (ed.). *Sosyoloji sözlüğü içinde*, (1. Baskı), (ss.

386-388). Pinhan Yayıncılık.

Hobsbawm, E. (2022). Giriş: Gelenekleri icat etmek. E, Hobsbawm, T. Ranger (ed.), M. M. Şahin (çev.), *Geleneğin İcadı içinde*, (4. Baskı), (ss. 1-18). Agora Kitaplığı.

Honneth, A. (1995). *The fragmented world of the social: essays in social and political philosophy*.

State University of New York Press.

Johnston, H., Larana, E. & Gusfield, J. R. (2016). Kimlikler, şikayetler ve yeni sosyal hareketler. K.

Çayır (ed.), *Yeni sosyal hareketler (2. Basım) içinde* (ss. 121-156). Kaknüs Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z. (2021). *İnsan ve insanlar*, (24. Baskı). Evrim Yayınları.

Kalın, İ. (2016). *Ben, öteki ve ötesi (6. Basım)*. İnsan Yayınları.

Karaahmetoğlu, F. & Meydan, H. (2024). *Prososyal davranışların etik temellendirmesi: 6 Şubat*

Depremleri sonrası kurtarma çalışmalarına katılan maden işçileri üzerine nitel bir inceleme. *Ondokuz*

Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 56, 185-212. <https://doi.org/10.17120/omuifd.1450849>

Karaduman, S. (2010). Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü. *Journal of Yaşar University (17/5)*, 2886-2899. <https://doi.org/10.19168/jyu.49976>

Kasapoğlu, A. (2008). Giriş. A. Kasapoğlu (ed.). *Sosyal hayat ve çatışma içinde*, (1. Baskı), (ss. 1131). Phoenix Yayınevi.

Keyman, E. F. (2010). Modernization, Globalization and Democratization in Turkey: The AKP Experience and its Limits. *Constellations: An International Journal of Critical & Democratic Theory*, 17(2), 312-327. DOI: 10.1111/j.1467-8675.2010.00596.x

Laclau, E. (2015). *Evrensellik, kimlik ve özgürleşme*, (4. Baskı), E. Başer (çev.). İletişim Yayıncılık.

Maalouf, A. (2021). *Ölümcül kimlikler*, (54. Baskı), A. Bora (çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Mardin, Ş. (2020). *Türk Modernleşmesi (24. Baskı)*, M. Türköne, T. Önder, (der.). İletişim Yayınları.

Marshall, G. (2020). *Sosyoloji sözlüğü*, (4. Basım), O. Akınbay, D. Kömürcü (çev.). Bilim ve Sanat

Yayınları. Millî Eğitim Bakanlığı. (2012). *Grup iletişimi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Mollaer, F. (2014). *Kimlik: Can alıcı bir mesele ve banalleşen bir kelime*. F. Mollaer (ed.). *Kimlik politikaları, özdeşlik, tanınma ve farklılık içinde* (ss. 7-17). Doğu Batı Yayınları.

Özcan, Z. (2000). *Alev Alatl: Kadınsı bir topluma dönüşüyoruz!*. *Karizma Dergisi*, (3), 105-116.

Özeler-Sezici, N. (2023). *Dayanışma ve Yardımlaşma Kavramları Üzerinden Deprem Seferberliği*.

Ankara Barosu Dergisi. 81(Deprem Özel Sayısı-I Kamu Hukuku), 171-195. DOI: 10.30915/abd.138093

Park, R. E. (2019). *Yalıtım ve sosyal temaslar, sosyoloji bilimine giriş-V*, (1. Baskı), G. İ. Yağlı (çev.). Pinhan Yayıncılık.

- Park, R. E. (2018). Rekabet ve çatışma, sosyoloji bilimine giriş-III, (1. Basım), G. İ. Yağlı (çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 56(1), 365-392. doi: 10.1146/annurev.psych.56.091103.070141
- Piliavin, J. A., & Charng, H. W. (1990). Altruism: A review of recent theory and research. *Annual Review of Sociology*, 16(1), 27-65. <http://www.jstor.org/stable/2083262>
- Sağlam, Ç, T. & Yaşar, M. (2017). Teoride, pratikte ve araştırmalarda öteki ve ötekileştirme. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(3), 135-154. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>.
- Schütz, A. (2018). Fenomenoloji ve toplumsal ilişkiler, (1. Baskı), A. Akan, S. Kesikoğlu (çev.). Heretik Yayınları.
- Schütz, A. (2019). Yabancı: bir sosyal psikoloji makalesi. L. Ünsaldı (der.), Yabancı, bir ilişki biçimi olarak ötekilik içinde, (2. Baskı), (ss. 35-52). Heretik Yayınları.
- Schütz, A. (2019). Eve dönen. L. Ünsaldı (der.), Yabancı, Bir ilişki biçimi olarak ötekilik içinde, (2. Baskı), (ss. 53-68). Heretik Yayınları.
- Sönmez-Selçuk, S. (2012). Postmodern dönemde farklılığın kutsanması ve toplumun parçacılaştırılması: “Öteki” ve “ötekileştirme”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 77-99. <http://www.sosyolojidernegi.org.tr/dergi>
- Selçuk, N. (2024). Deprem sonrası ortaya çıkan dayanışma ağları ve gerilim hatlarının sosyolojik analizi: 6 Şubat depremleri örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53, 21-35. <https://doi.org/10.52642/susbed.1335814>
- Sherif, M. (1967). *Group conflict and co-operation: Their social psychology*.
- Routledge & Kegan Paul. Simmel, G. (2017). *Modern kültürde çatışma* (11. Baskı), T. Bora (çev.). İletişim Yayınları.
- Simpson, B., & Willer, R. (2015). Beyond altruism: Sociological foundations of cooperation and prosocial behavior. *Annual Review of Sociology*, 41(1), 43-63. doi: 10.1146/annurev-soc-073014-11224
- Slattey, M. (2017). *Sosyolojide temel fikirler*. Ü. Tatlıcan, G. Demiriz (haz.), H. Harlak (çev.). Sentez Yayıncılık.
- Smith, A. (2006). *The theory of moral sentiments (Sixth Edition)*, (1790). MetaLibri.
- Somer, M. (2018). Understanding Turkey’s democratic breakdown: Old vs. new and indigenous vs. global authoritarianism. In B. G. Jones (Ed.), *Exit from Democracy* (pp. 13–36). Routledge.

- Tajfel, H. (1981). Human groups and social categories. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A. & Sears. (2015). Sosyal psikoloji (4. Basım). A, Dönmez (çev). İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Tilly, C. (2008). Toplumsal hareketler, (1. Basım), O. Düz (çev.), M. Altun (ed.), R. Yılmaz (haz.). Babil Yayınları.
- Toprak, B., Bozan, İ., Morgül, T., & Şener, N. (2009). Din ve muhafazakarlık ekseninde ötekileştirilenler (2. Basım). Metis Yayınları.
- Turner, B. S. (2020). Toplumsal çatışma. B, S. Turner (ed.), Sosyoloji sözlüğü içinde (ss. 898-899). Pinhan Yayıncılık.
- Turner, J. C., & Reynolds, K. J. (2003). The social identity perspective in intergroup relations: Theories, themes, and controversies. In Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes, 133-152.
- Turner, J. H. (1988). A theory of social interaction. Stanford University Press. Türk Dil Kurumu. (2019). Türkçe sözlük, (11. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünsaldı, L. (2019). Takdim. L. Ünsaldı (der.), Yabancı, bir ilişki biçimi olarak ötekilik içinde, (2. Baskı), (ss. 7-16). Heretik Yayınları.
- Vaughan, G. M., & Hogg, M. A. (2013). Social psychology. Pearson Higher Education AU.
- Wallace, A. R. & Wolf, A. (2020). Çağdaş sosyoloji kuramları, (8. Basım), L. Elburuz, M. R. Ayas (çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Yıldız, F. & Dursun, O. (2024). Medyada toplumsal dayanışmanın inşası: 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(150), <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.75252>
- Yumul, A. (2000). Modernizmden postmodernizme ötekilik. Karizma Dergisi, (3), 99-103.
- Young, I. M. (1990). Justice and the politics of difference. Princeton university press.